

Schimbarea de paradigmă

Contribuția profesorului V.V. Caramela la reconstruirea sociologiei

Profesorul V.V.Caramela, în timpul vieții sale, a părut celor care l-au cunoscut ca o persoană comunicativă, de o amabilitate ieșită din comun, generos, pasionat pentru profesia sa, idealist, poate până la naivitate. Și eu, care l-am cunoscut bine, acum, mărturisesc că am greșit nefiind capabil să înțeleg dincolo de prima impresie. În fapt, profesorul Caramela a fost un antemergător, contribuind la depășirea paradigmei marxist-leninistă care voia pe atunci să fie modul de gândire al noii societăți.

Pentru a înțelege mai bine ce a făcut profesorul Caramela trebuie să evocăm pe scurt contextul ideologic al epocii. O parte a programului comunist sovietic a fost promovarea unei paradigme proprii de gândire a realității sociale, numită „marxism-leninism”, impusă nu numai intelectualilor, dar întregii comunități. Marxism-leninismul nu a reprezentat o colecție a textelor „clasice” produse de Marx, Engels și Lenin, ci o interpretare a acestora în industria ideologică a partidului comunist, sovietic și la noi cel românesc. Filozofii sovietici au avut un rol esențial în interpretarea textelor clasice și în elaborarea unei noi paradigme, dar sub controlul strict al partidului sovietic. În anii 50 se publica traducerea revistei sovietice programatice „Voprosî Filozofii” care era sursa principală a predării filozofiei marxist-leniniste. Paradigma marxist-leninistă era promovată în sistemul universitar – erau obligatorii cursurile de filozofie marxistă (cu denumirea de „materialism dialectic și istoric”), de „socialism științific” fundat pe filozofia marxist-leninistă și pe documentele de partid, și „economia politică”, tot atât de dogmatică și integrată în paradigma marxist-leninistă -, dar și în învățământul de partid, în mass-media. Această paradigmă urma să modeleze ceea ce curent se numea „noua concepție despre lume și viață” și era obligatoriu pusă la baza tuturor textelor cu profil social.

Pe scurt, această paradigmă avea trei caracteristici fundamentale, opuse fundamentalei paradigmei *cercetării științifice* a societății.

1. În primul rând, marxism-leninismul era fundamental o „filozofie”. Mai precis era o teorie abstract-teoretică a lumii, cu pretenția de singur adevăr și de completitudine. Era firesc ca „sociologia”, dezvoltată în lumea occidentală, apărea ca o teorie alternativă a societății și, în consecință, să fie respinsă ca „știință burgheză”.

2. În al doilea rând, marxism-leninismul respingea cu violență vocația sociologiei de cercetare descriptiv-empirică a realității sociale. Realitatea *existentă* era tratată în această paradigmă într-o manieră *idealist acțională*: realitatea existentă este în ea însăși nesemnificativă. Aceasta se considera a cuprinde un larg segment de realitate „veche” care trebuie schimbată, în consecință, neimportant a fi investigată empiric și nici explicată. Știm de ce ea subzistă: este o „rămășiță”. În curând ea va fi schimbată. Ceea ce este important sunt însă „germenii” noii realități de construit. Modelul viitorului era cuprins în programul comunist. Timidele cercetări sociale primeau ca obiectiv doar identificarea în realitate a „germenilor” noii societăți. Și, de fapt, nici nu prea se practica, cu excepția unor tentative rare și naive. Acesta era încă un argument pentru care paradigma marxist-leninistă structural era complet nesociologică.

3. În al treilea rând, cercetarea sociologică empirică era, firește, exclusă ideologic și politic, fiind suspectată a putea fi criticistă și chiar subversivă.

În acel context a apărut o tentativă cu totul surprinzătoare complet contrară paradigmei marxist-leninistă a epocii. Meritul l-a avut *Institutul de antropologie*. Antropologia a fost acceptată, cu suportul unor intelectuali de marcă, dintr-o eroare politică a sistemului. Antropologia fizică nu era suspectată din mai multe motive. Ea era practică și în Uniunea Sovietică, având deci o legitimitate sovietică. În plus, beneficia de o solidă tradiție antebelică în România. În 1937 funcționa un centru de cercetări care s-a transformat în institut de antropologie în 1940, iar în 1950 antropologia a fost acceptat legitim și de către regimul comunist. Tradiția antropologiei românești depășea programul de antropologie fizică, ci mul mai largă, cu o pronunțată orientare socială. Ea s-a dezvoltat înainte de război în colaborare strânsă cu mișcarea monografică lansate de Dimitrie Gusti. Și în anii 50 această deschidere spre social s-a păstrat, cu sprijinul unor intelectuali de prestigiu din epocă. După ieșirea din închisoare, în 1956 sau 1957, a lucrat câțiva ani Traian Herseni promovând o puternică orientare socială a cercetărilor de teren din acea perioadă dificilă. În 1957 în acest institut a fost angajat și un elev tânăr al lui Dimitrie Gusti: V.V.Caramela. Cred că își luase doctoratul în sociologie imediat după război. În acei ani mai era încă acceptată posibil. Ca persoană era un pasionat sincer pentru cercetare și cu o distanță absolută de ideologia epocii. În acel moment a descoperit o disciplină necunoscută în climatul comunist: antropologia culturală dezvoltată în America, în Anglia cu titulatura de antropologie socială și în Franța cu titulatura de etnologie. V.V. Caramela a devenit un promotor entuziast al antropologiei culturale și sociale în România. Probabil că a sesizat un spațiu liber: deși ca structură și orientare ea era fratele bun al sociologiei, ea suna exotic, rudă cu antropologia fizică, acceptată de sovietici și deci și în România, fără ca paradigma marxist-leninistă să o înțeleagă, tolerând-o marginal. Caramela a scris articole de promovare a antropologiei culturale și sociale occidentale, care părea ideologiei a fi specioasă și deci neproblematică.

Înainte de acceptarea oficială a sociologiei, profesorul Caramela a reușit acceptarea oficială în 1964, în cadrul Institutului de Antropologie, a Secției de *Antropologie culturală și socială*, de către Academia română. A angajat câțiva absolvenți de la filozofie care au adoptat și ei paradigma antropologic-culturală. A reușit, cu un entuziasm admirabil, să promoveze cercetări empirice. Cu o viziune de excepție, el s-a concentrat nu pe cultura tradițională, ci pe cultura actuală. A fost interesat de schimbările culturale produse de schimbarea satului prin industrializare și modernizare. Tema era una din temele de interes și în Occident, perfect legitimă științific. În plus, ea era acceptabilă ideologic și de paradigma marxist-leninistă. Modernizarea prin industrializare era o componentă a programului comunist. Dar cercetarea era făcută cu mijloace strict științifice, neinfestată în nici un fel de paradigma marxist-leninistă.

A avut o idee de de excepție. Caramela s-a născut într-un sat din zona Câmpului Muscel: Berevoiești. Avea casă părintească în sat și rude. În plus, zona prezenta un caz tipic pentru tranziția industrializării: mineritul. Așa a botezat casa sa părintească *Centru de antropologie culturală și socială*. Au fost echipe, a mobilizat studenți de la facultatea de filozofie, unii dintre ei convertindu-se la antropologie culturală. Au fost și colegii săi din institut, antropologi fizic, care au făcut măsurători antropofizice, profitând de ospitalitatea locală.

În plus, beneficiind de o orientare națională a regimului, a promovat un program de măsurare a sistemului de valori românești, utilizând un instrument dezvoltat de un grup de antropologi americani.

După câte știu, el a făcut primele cercetări empirice de tip sociologic. Era o noutate absolută, contrară spiritului paradigmei dominante. Norocul său a fost o anumită toleranță la diversitate, considerată a fi nepericuloasă și, într-o oarecare măsură, potențial utilă pentru că cerceta o temă de interes și pentru programul comunist de industrializare rapidă. Tema centrală era **adaptarea** țăranului la mediul industrial. Era o temă tolerată și de fapt încă actuală.

Paradigma filozofico-ideologică marxist-leninistă a fost profund fisurată încă de la mijlocul anilor 50 de orientarea de cercetare empirică socială, cu puternice tradiții sociologice. Primele lucrări de monografie, în spirit gustian, au fost publicate surprinzător în anii 1956- 1957.

Este momentul să recunoaștem rolul cu totul special pe care profesorul V.V.Caramela l-a avut la reconstruirea paradigmei sociologice.

Epilog. Mă gândesc că ar trebui să punem într-un parc statuia lui V.V.Caramela. Sau poate aceasta ar fi o idee proastă. Statuia lui Caramela există și trebuie să o păstrăm în inimile noastre și în istoria vie a culturii noastre. Îi suntem datori lui Caramela un sincer omagiu pentru cinstea sa, pentru pasiunea sa, pentru entuziasmul cu care a contribuit la eliberarea științelor noastre sociale. Se poate găsi oricând un nebun să arunce cu noroi într-o statuie de piatră. Dar un asemenea act prostesc nu cred că l-ar observa cineva. Poate doar un gardian va aplica o amendă sau ar chema o salvare să-l ducă la spitalul de nebuni. Dar ce te faci cu un *nimeni* care crede că va intra în istorie împrôșcând cu noroi o statuie situată în spiritul colectiv ? În prostia lui, el nu știe că o statuie în spirit nu poate fi mânjită.

Problema nu este a profesorului Caramela. Cel care citește articolul domnului Alexe sau a avut neplăcerea să-l asculte la televiziune nu poate să-l acuze de imensa cantitate de ineptii dezbătute acolo. Cu prostia te naști și nimeni nu te poate învinui de asta. Doar compătimire. Minciunile și imoralitatea de care dă dovadă este însă imputabilă. Lipsa de moralitate se formează în cursul vieții și, de regulă, se amplifică cu creșterea eșecului personal. Ar exista doar o scuză. Un psihiatru nu ar avea, cred, nevoie de o examinare prea sofisticată. Articolul său este suficient pentru diagnoza de paranoia. Dar în acest caz trebuie ajutat, iar nu publicat. Publicitatea ineptiilor domnului Alexe îi face acestuia un rău, contribuind la afundarea lui în boală. Să ne dăm mâna cu ziarele și televiziunile să-i facem o favoare lui Alexe trecându-l în uitare.